

O‘ZBEK VA TURK ALLALARIDA OTA OBRAZINING
QIYOSIY TALQINLARI

Egamberdiyeva Shamsiya Mamajonovna

Namangan davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Annotatsiya: O‘zbek va turk bolalar folklorining tarkibiy qismlari bo‘lmish alla matnlarida “Ota” obrazi yetakchi xarakterlardandir. Ota goh oila suyanchi bo‘lib tasvirlansa, goh musofir, goh zolim timsollarini namoyon qiladi. Onaning otaga munosabati nafaqat oilaviy muhit, balki ijtimoiy ong darajasini ham ko‘rsatib beradi.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy, ruhiy, onalik qalb, ta‘minotchi, musofir, zolim

Alla – onaning bolasini uxlatish yoki tinchlantirish uchun beshikda yo belanchakda, quchog‘ida yoki tizzasida tebratib ma‘lum ohang og‘ushida aytgan qalb nidolaridir. Alla matnini chaqaloq (bola) tushunmasligi mumkin, lekin alla mohiyatiga singdirilgan ona muhabbatini, undagi shukronalik tuyg‘usini ko‘ngli bilan his qiladi. Allada onaning mehr-muhabbati bilan birga uning quvonchi, g‘ururi, ayni chog‘da dardi, alami, o‘kinchi, orzu-armonlari ham o‘z ifodasini topishi mumkin. Ma‘lumki, har qanday ona oilasini farzandi uchun asraydi-ardoqlaydi. Ona qalbidagi shukronalik hissi bilan unga berilgan eng oliy ne‘mat – farzandi uchun Xudodan jmiki yaxshi sifatlarni so‘raydi va buni allasida mujassamlashtiradi. Allaning mohiyati- A. Vetuxov ta‘kidlashicha, –ularda onalik qalbining, ayollik mahzunligining barq urib turishidadir. [13.132.A.Beryxov] Ona bolasiga dardini, quvonchini so‘ylar ekan, ular orasidagi munosabatning sababkori OTA obrazini yetakchi planga olib chiqadi.

Hozir dadang keladi, alla.

Olma olib keladi, alla.

Bolalarimga deb-o alla,

Qo‘yniga solib keladi, alla.[8.20]

O‘zbek oilalarida OTA oila boshi. Uning kelishi bir bayram. Otaning ishdan kelishi uchun alohida tayyorgarlik ko‘riladi. O‘z navbatida ota ham quruq qaytmaydi. Farzandlari va oilasi ta‘mini uchun yelib-yuguradi.

Shu bolaning dadasi, alla.

Mirpo‘stinning sadasi, alla,

Ko‘zlari xumor-xumor, alla,

To‘nlariga ko‘ztumor, alla.[8.20]

Shuningdek, ona o‘z sevgisini, ehtiromini ham turmush o‘rtog‘iga alla matni bilan izhor etadi. Ozgina yumor qorishtirib yorining qaddini mahalladagi Mirpo‘stinning sadasiga qiyos etadi. Xumor-xumor boqishlariga asir bo‘lib, To‘nlariga ko‘ztumor taqib qo‘yishni ko‘zlaydi.

Turk allalarida ham onalar otaning oiladagi ta‘minotchi vazifasini ta‘kidlab, uni iniga polaponlariga ozuqa tashiyotgan boyqushga qiyoslaydilar.

Hu hu hu kuşu
Derenin tepenin baykuşu
Enginlerde yuvası
Mamalar getirir babası.

Turk onasi ham o‘z navbatida turmush o‘rtog‘iga ta‘rif berarkan, uni “beylar boshi” deb ataydi. Shu bilan birga o‘zini ham unutmaydi, o‘zini qimmatbaho “javohir tosh”ga qiyos etadi.

Nenni benim oğlum nenni
Babası beyler başı nenni
Anası cevahir taşı nemi
Nenni benim oğlum nenni [4.64]

Bazi allalarning “yoqimli ohanglari ichida davr muhiti, kishilar tirikchiligi, siyosiy-iqtisodiy hayot, yashash sharoitlari , kishilar o‘rtasidagi munosabatlari xilma-xildagi qarama-qarshiliklar oddiy bo‘yoqlarda katta mahorat bilan o‘z aksini topgan bo‘ladi. [1.17.O.Safarov] Otaning rizq izlab uzoq safarga otlanishi, musofirchilik, ayriliq, hijron ohanglari ham ona e‘tiboridan chetda qolmaydi. Ona farzandlarining otasiga xat yozib, turnalardan unga eltishini so‘raydi. Turna- ezgulik habarchisi, bu epizod ham onaning pokiza tuyg‘ulari izhori sifatida alla matniga olib kirilmoqda.

Havodan uchgan turnalar,alla
Boshginamdan uchsalar,alla.
Qanotiga xat yozsam,alla,
Dadajoningga eltsalar,alla.[21]

Turk allalarida ham musofirchilik qayg‘ulari aks etgan tasvirlar talaygina.

Nenni nenni elden
Adetinde kurusun yelden
Baban da gelecek gurbet elden
Nenni nenni uyu yavrum huuu . [4.11]

Onada otaning o‘z uyiga tezroq qaytishiga umid bor. Ota tezroq qaytsa-yu, onaning yolg‘izligiga chek qo‘yilsa. Haftalab, oylab, yillab davom etgan musofirchilik, nafaqat otaning, onaning ham sillasini quritgan.Och-yupun qolishlar, farzandlari uchun yemak izlash muammosi ona uchun turmush o‘rtog‘ining uyga qaytishini istab duo qilishdan o‘zga chorasini qoldirmagan.

Allalar faqat “ go‘dakni uxlatmoq uchun ijro etilgan ritmik tovush unsurlari hisoblanib qolmay, ayni zamonda bolani ozuqalantirib ulg‘aytirar ekan, qo‘rquv, stress va andishadan himoyalagan, rohatlantirgan va ona-bola o‘rtasidagi munosabatlarni qurgan kuchli bir bog‘dir” [8.Esma ŞİMŞEK.] Shuning uchun ham onalar o‘z farzandlariga dardlarini, tashvishlarini alla orqali ayirmoq istaydilar, kerak

bo‘lsa shikoyat etadilar. Otaning qo‘li kaltaligi, onaning nochorligi, zamonadan shikoyat hissini uyg‘otadi. O‘zbek va turk allalarida ham bu mavzuda bir-biriga yaqin, uyg‘un alla matnlari yaratilgan.

Qish kelar guppisi yo‘q, alla,
Bolasining do‘ppisi yo‘q, alla.
Otasining davlati yo‘q, alla,
Onasining rohati yo‘q, alla. [8.45]

Kıış gelir paltosu yok, ninni,
Çocuğunun takkesi yok, ninni,
Babasının devleti yok, ninni,
Annesinin rahatı yok, ninni. [4.47]

Alla-Onaning bolani uxlatishga uringan bir vaqtda o‘ziga o‘zi, bolasi bilan yoki boshqa biri bilan so‘zlashmasi, aslinda ichini to‘kishidir. Bu alla kuylash odatining ko‘zga ko‘ringan, ochiq jarayonining qalb tubidagi yopiq holatidir. [10.69.A.Kasapoğlu]

Ko‘p o‘zbek oilalarida qizlar majburan turmushga berilgan. Qizning o‘zi yoki farzandi bilan ota uyiga qaytib kelishi isnod hisoblangan. Ko‘p hollarda ona farzandlarining kelajagi uchun barcha sitamlarni o‘z yelkasiga olgan va erining zulmiga chidab yashashga majbur bo‘lgan.

Etak cho‘ldan kelganman, alla,
Bedov otin olganman, alla.
Bolam otang zulmiga-ya, alla
Bir sani deb ko‘nganman, alla. [8.52]

Musofir yurtga kelin bo‘lib tushgan ona, chorvador otasi bag‘rida cho‘lda yayrab yashaganini ko‘z oldiga keltiradi, faqatgina farzandiga bo‘lgan mehrigina uni eri xonadonida qolishga undaydi.

Turk allalarida ham go‘dagiga otasidan shikoyat qilgan parchalar uchraydi.

Beşigine koydum seni
Baban hep üzüyor beni
Baban çabuk gelse de bir
O zaman ben görsem seni [4.76]

Bu alla matnida esa, bolasini onaga ko‘rsatmayotgan zolim er obrazi namoyon bo‘ladi. Ona va bolani ayirgan ota obraziga yalinish, zorlanish motivlari yetakchilik qiladi.

Zolim ota obrazi o‘zbek allalarida ham ko‘zga tashlanadi. Zero, o‘g‘il kutgan otaning qiz tug‘ilganida g‘azab otiga minib ona va bolani ko‘chaga haydagani haqidagi rivoyat va hikoyatlarni ko‘p eshitganmiz.

Bodom shoxi gulladi, alla,
Chiyabo‘ri uvladi, alla.
Jallod otang: “Bu qiz-ku!”– deb, alla-yo alla
Sen-u meni uydan quvladi, alla-yo alla. [8.45]

Demak, voqeaband alla matniga ko‘ra bahor chog‘lari va otaning avzoyi xuddi chiyabo‘rining uvillashi kabi dahshatli. Otaga endi “jallod” ta‘rifi uning zolimligini bildirish uchun qo‘llanmoqda. Gullagan bodom shoxi- bu yangi tug‘ilgan qiz farzand timsoli bo‘lib gavalantirilayotgan bo‘lsa, yana qiz tug‘ilganida quturayotgan ota esa chiyabo‘riga mengzalmoqda.

Bir so‘z bilan aytganda ota obrazi butun dunyo xalqlari allalarining yetakchi obrazidir. Ota- suyanch, ota- ishonch, ota- himoya. Onalar tilidan aytilgan alla matnlarida ham u oilaning asosiy ustuni sifatida o‘z o‘rniga ega. Ijtimoiy munosabatlar, davr, zamondagi o‘zgarishlar bu obrazning ham turi qiyofalarda namoyon bo‘lishiga olib kelgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Safarov O. O‘zbek bolalar folklori . – Toshkent – 2007. 17 – bet
2. O‘zbek folklori 1- kitob . Toshkent , 1939
3. Gulyor . Farg‘ona xalq qo‘shiq-lari. Toshkent, 1967
4. [www.okumay](http://www.okumay.isev.com) ISEV.com.TÜRK NİNNİLERİNDEN SEÇMELER.isev.org.tr
5. Jahongirov G‘. O‘zbek bolalar folklori. Toshkent, 1975
6. M. Jo‘rayev. “Oy oldida bir yulduz”
7. Â m il Çelebioğlu, T ü rk Ninnileri Hazînesi, İstanbul 1982
8. Eng sara allalar. Toshkent , Adabiyot uchqunlari, 2017
9. M. Yo‘ldoshev . Badiiy matnning lisoniy tahlili. Toshkent-2008, 49-50 betlar
10. Kasapoğlu Akyol, Kültürel Değişme ve Teknolojinin Etkisiyle Şekillenen Günümüz Ninnileri... ilig BAHAR 2014 / SAYI 69
11. Safarov .O XX asr o‘zbek folklorshunosligi. «C‘zbekiston milliy ensiklopediyasi» Давлат илмий нашриёти Тошкент-2017,315
12. [Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK. ANONİM HALK ŞİİRİ İÇERİSİNDE NİNNİLERİN YERİ . AKRA KÜLTÜR SANAT VE EDEBİYAT DERGİSİ (S. 13.) Ветухов А. Народные калыбельные песни, с.132.